

A KERESKEDELEM NYOMAI A KORAKÖZÉPKORI ANGOLSZÁSZ TÖRVÉNYEKBE

BABJÁK ILDIKÓ*

I. A korai angolszász királyok törvényei

A) Bevezetés

A korai angolszász királyok legszembevetőbb jogi tevékenysége az írott jogkönyvek kiadása, amelyet *doomok*nak neveztek.¹ A legelső ilyen jogkönyvet Aethelberth kenti uralkodó bocsátotta ki, és abban különbözik leginkább a kontinentális germán szokásjogi gyűjteményektől, hogy saját népnyelvükön, angolszász nyelven írták. Ezen első törvény keletkezési idejét kb. 601 és 605 közé teszik.² Bár a jogtörténet kódexeknek nevezi a korai angolszász törvénykönyveket, pusztán amiatt, hogy valamiféleképpen rendezett, logikus felépítésűek, de nem adnak átfogó rendszert az korai angolszász jog intézményeiről. Csak az adott időszakban aktuálisan elszaporodó jogi konfliktusokra adott szokásjogi megoldásokat tartalmazzák, viszont tény, – és erre tekintettel könnyebb soraik között az eligazodás – hogy nem „ömlesztik” az olvasóra a teljes angolszász szokásjog szabálytömegét. A korabeli kontinentális szokásjogokhoz hasonlóan a *doomok* is elsősorban a kompozícióként fizetendő büntetések meghatározásával foglalkoznak³, és csak kivételesen találni bennük olyan rendelkezéseket, amelyekkel az uralkodóknak nem a büntetés volt a céljuk, hanem valamilyen jogi konfliktus békés rendezése. Aethelberth törvénykönyve leginkább a *Lex Salicára* hasonlít, de annál sokkal logikusabb a felépítése. Többek szerint kétség nem férhet a migráns angolok, szászok és jütök valamint a kontinensen maradt frankok közötti kapcsolathoz, ezzel magyarázható az első kenti kódexnek a szászok első törvénykönyvére való „rímélése”.⁴ Ami a száli frankok szerveződő társa-

---

* DR. BABJÁK ILDIKÓ

egyetemi tanársegéd
Miskolci Egyetem ÁJK, Jogtörténeti Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros

¹ Thomas, D. A.: *Origins of the Common Law II.: Anglo-Saxon Antecedents of the Common Law* in:

www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

² Thomas www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

³ Kaufmann, E.: Art.: *Angelsächsisches Recht*, in: HRG 1, 168. h.

⁴ Fisher, F.: *The Anglo-Saxon Age*, London 1973, 22-28. p.

dalmában leginkább égető probléma volt, azokra a konfliktusokra Aethelberth csak a szaporodó angolszász bevándorlók társadalmának megzabolázásakor, a VII. század elején volt kénytelen rendelkezéseket alkotni. Érthető tehát a kontinentális minták – messziről történő – követése.

B) Hlothaere és Eadric törvénye

Témám, az árucserre szempontjából azonban inkább a második kenti kódex érdemel több figyelmet.⁵ Ezt a *doomot* Hlothaere és Eadric törvényének nevezik, és valamikor a VII. század végén született.⁶ A törvény előszavából az derül ki, hogy „*Hlothaere és Eadric, a kenti nép királyai hozzáadták a törvényhez – amelyet az ő ősapáik alkottak – ezeket a törvényeket...*”⁷ Tehát lehet, hogy együttesen adta ki a két király a törvényt, – bár sehol nem utalnak arra, hogy Eadric együtt uralkodott volna gyűlölt nagybátyjával – de az is lehetséges, hogy Eadric ismételten kiadta Hlothaere törvényét. Hlothaere 673 és 685 között uralkodott, és őt maga Eadric ölette meg a szászokkal, aki csak mintegy másfél évig regnált.⁸ Törvényük tizenhat rendelkezést tartalmaz, amelyek összetétele az alábbiak szerint oszlik meg. Négy szakasz tárgyalja a szolgák által elkövetett emberölések miatt fizetendő büntetéseket (1-4. cikkely); az 5. cikkely szabályozza az ember- és gyermekrablást, a következő rendezi azon gyermek sorsát és gyámságát, akinek apja meghalt; a 7. cikkely ismerteti azt az eljárást, amely a lopott vagyontárgy fellelését követi;⁹ a 8-10. cikkelyek részleteznek bizonyos vádatokat, amelyek helytállóságát döntőbírói ítélettel, jóvátétellel vagy esküvel döntenek el; a következő szakasz szabályozza a rágalmazás büntetését; a 12-15. cikkelyek a más lakóhelyének megsértésének büntetésével foglalkoznak; a 16. cikkely végül azon tanúkra vonatkozik, akik egy vagyontárgy Londonban történő megvásárlását igazolják.¹⁰

⁵ A törvény szövege magyarul fellelhető: *Korai angolszász törvények I., A kenti törvények*, in: Documenta Historica 6., a JATE Történezművelődési Kiadványa, ford. Szántó R., szerk. Némcsok A. – Pándi L. – Szántó R. – Szász E., Szeged, 1992.

⁶ Kaufmann 685-686-ra teszi törvényeik kibocsátását. Kaufmann 168. h.

⁷ *Korai angolszász törvények I.*, 10. p.

⁸ Az angolszászok ezen korai periódusában egyébként előfordult az egyesített uralkodás. Uo.

⁹ Hlothaere, Eadric 7.: „*Ha valaki egy sötét ügyletben megszerzi egy másik ember tulajdonát és a tulajdonos ezután ragaszkodik hozzá, ő (a vádlott) állítson garanciát a királyi udvarnál, ha képes és mutassa be azt, aki eladta neki (a másik tulajdonát); ha nem képes ezt megtenni mondjon le a dologról és a tulajdonos kapja vissza azt.*” *Korai angolszász törvények I.*, 11. p. Ezt a cikkelyt, amely tulajdonképpen az *Anefang* eljárást takarja, később elemzem.

¹⁰ Mint látható, a VII. század elején London Kenthez tartozott. A londoni piac privilegizálásáról lásd később.

C) Ine törvénye

A Heptarchia időszakának másik lényeges törvénykönyve Ine, wessexi király *doomja*. Valószínűleg más wessexi törvénykönyvek is értékes forrásainkként szolgálnának, de több korai törvényük elveszett, csak utalásokból tudjuk, hogy léteztek.¹¹ A Nagy Alfréd előtti időszakból Ine kódexe maradt ránk, amely 688 és 694 között keletkezett. Ine egyéniségének jellemzője volt, hogy mélyen vallásos volt, és 725-ben hajlandó volt a királyi trónról is lemondani, azért, hogy Rómába zarándokolhasson, ott is halt meg. Törvényét apjának, Wessex két püspökének, az előkelők vezetőinek, tanácsa tagjainak és „az Úr minden szolgájának” ajánlotta.¹² Maga a törvény hatvanhat szakaszra oszlik, ezekből most azokat emelném ki, amelyek dolgozatom szempontjából kifejezetten lényegesnek minősülnek. A hatvanhat szakaszból huszonkettő foglalkozik a lopással, tolvajokkal, a lopott dolgok sorsával és a kölcsönkért, de vissza nem adott vagyontárgyakkal.¹³ A törvény 11. szakasza tartalmazza az angol ember tengeren túlra, szolgának való eladásának tilalmát. Az 55-56. és az 58-60. szakaszok pedig az állatokra és az állatok munkaerejére irányuló szerződésekre tartalmaznak rendelkezéseket, köztük kellékszavatossági szabályt is.

THOMAS szerint Ine törvénye nyilvánvalóan nem csak saját szabályait tartalmazza, hanem az Ine uralkodását megelőző wessexi királyok törvényeiből is hozott át rendelkezéseket. Utóéletéről annyit tudunk, hogy Nagy Alfréd törvényéhez appendixként csatolták hozzá.¹⁴

D) A királyi hatalom és hatása a jogfejlődésre

Ahogy az angolszász királyok egymást váltották a Heptarchia országainak trónjára, valamiféle változás következett be az angol jogra tett hatásuk tekintetében. Az első angolszász királyok nem territoriális alapon bocsátották ki rendelkezéseiket, hanem csak bizonyos embercsoportokat céloztak meg. A bevándorlási hullám csillapodásával és a társadalmi stabilitás erősödésével a királyi hatalmat már bizonyos területhez kötöttség jellemezte. FISHER az alábbiak szerint karakterizálta a korai angolszász királyok hatalmát: e királyságok területe viszonylag kicsi volt, és kezdetben nem igényelték az igazgatási intézmények jelenlétét. Joguk még szokásjog volt, kevésbé jellemző a király alkotta jog, a szokásjog inkább szóban élt és terjedt, nem jellemző még a jogi írásbeliség. A jogtudat a népben élt, a nép különböző fórumai fogadták el, és e fórumok öregjeitől

¹¹ Thomas www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

¹² Thomas www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

¹³ Ezen szakaszok meglehetősen hasonlóságot mutatnak a *Lex Salica* megfelelő szakaszaival, sőt hasonlóan rendezik a lopott dologgal való kereskedelem tilalmának áthágását is.

¹⁴ Thomas www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

tanulta meg a fiatal generáció. A királyoknak ekkoriban még nem volt arra szükségük, hogy hatalmukat demonstratív módon elismertessék a néppel, elsődleges funkciójuk a nép háborúban való vezetése volt, ezzel a pozíciójukkal meg tudták teremteni tekintélyüket.¹⁵ Ezen helyzetben, a hódítás kora és az Aethelberth-féle kódex megszületésének mintegy egy évszázada során azonban sok minden változtatott. Ez a változás a római kereszténység felvételével áll szoros összefüggésben, hiszen a kereszténnyé vált angolszász királyok feladata már nem csupán saját tekintélyük, hanem az egyház pozícióinak erősítése is volt. Természetesen ez azt is jelentette, hogy a királyi törvényalkotásra egyre nagyobb befolyással volt az egyház. További változást jelentett a királyi törvényalkotásban az, hogy az országhatárok megszilárdulásával az alkotott jog most már nem pusztán a bevándorló népeiségre irányult, hanem az adott ország egész területén hatályos volt. Ezzel párhuzamosan elindult a helyi és királyi közigazgatási szervezet kiépülése. Azzal, hogy a szóbeli szokásjog fokozatosan háttérbe szorult, és helyét az írott joggyakorlat vette át, stabilitás vette kezdetét, melyet a jogi eljárások formális előírások szerinti folytatása jellemzett. A jogbiztonság felé vezető útra léptek az uralkodók azzal is, hogy írásba foglalták és közzétették a korábban csak szójhagyomány útján tovább élő szokásjogot. Ezzel nem csak saját hatalmukat szilárdították meg, de az angolszász jog fejlődésére is roppant hatással voltak. A jogbiztonság azt is jelentette, hogy az idegenek számára is kiszámíthatóbbak lettek az angolszász viszonyok. Az uralkodók fokozott figyelmet fordítottak a tengerentúlról érkező kereskedőkre, de egyben a „szomszédos” uralkodókkal is igyekeztek egyre intenzívebb külkapcsolatokat kialakítani. Az élénkülő külpolitika és kereskedelmi forgalom elősegítette a lakosság jólétének megteremtését, ami magával hozta a királyi hatalom megszilárdulását is. A király által biztosított békére a társadalomnak nagy szüksége volt a bevándorlást követő zaklatott hétköznapok után. A királyok nem pusztán törvénykönyveikkel segítettek elő a társadalmi megbékélést, hanem adminisztratív jellegű „leirataikkal”, a *writekkel* is, amelyek fokozatosan lényeges tényezőivé váltak a normann hódítást követő angolszász jogfejlődésnek. A királyon kívül esetlegesen csak a király közvetlen jogi tanácsadói rendelkeztek azzal a joggal, hogy egyedi esetekben jogvitákat döntsenek el, mely döntésekkel szintén nagymértékben befolyásolták a szokásjog alakulását. Bár más koraközépkori monarchiákkal összehasonlítva az angolszász és angol királyok szilárd hatalmat biztosítottak maguknak, nem kíséreltek meg változtatni azon a hagyományos germán elven, hogy még a királyok is alárendeltjei a jognak.¹⁶

¹⁵ Fisher: *Anglo-Saxon* 133. p.

¹⁶ Thomas www.etax.byu.edu/Thomas/legal_History/Reading_11.html

II. Az angolszászok korai törvényeiben fellelhető, az árucserére vonatkozó rendelkezések¹⁷

A kontinensen maradt germán népek és az angolszászok szokásjogi gyűjteményei közötti kontrasztot leginkább az mutatja, hogy, míg a kontinentális germán népeknél lejegyzett törvények latin nyelvűek voltak, addig az angolszászok saját népük nyelvén jegyezték fel szokásjogukat. Más szempontból is egyedülálló azonban az angolszászok joga: a Brit-szigetek és a Meroving, majd Karoling kori Frank Királyság között intenzív kereskedelem folyt, – elsősorban a frízek álltak kereskedelmi kapcsolatban a szigetlakókkal – amely természetesen hatással volt az árucserére vonatkozó szabályalkotásra.

A) A rabszolga-kereskedelem

Ahogy a *Leges Barbarorum*ban, az angolszászoknál is részletes szabályokat találunk a rabszolgákkal való kereskedelemre. Hlothære és Eadric kenti királyok VII. század végéről származó törvényeiből az derül ki, – hasonlóan a kontinensen élő germán népek szokásjogi gyűjteményeihez – hogy az emberrablás szoros összefüggésben állt a rabszolgakereskedelemmel, amelynek következtében gyakran előfordult, hogy az emberrablás áldozatait messze földre, a kontinensre adták el szolgának.¹⁸ Azt is szabályozzák, milyen eljárást kell lefolytatni akkor, ha az elrabolt áldozat, valamilyen módon megkerül, és visszatér a szigetekre.

„*Ha egy szabad ember elrabol egy embert, ha az utóbb visszajön és mint feljelentő vádolja őt, neki tisztáznia kell magát, ha képes rá; mindegyik ember-*

---

¹⁷ Az angolszász törvények szövegét a *Gesetze der Angelsachsen* 1. kötete alapján vizsgáltam meg, amelyet Liebermann fordított német nyelvre és jelentetett meg 1903-ban.

¹⁸ Hlotaere és Eadric 5.: „*Gif frigman mannan forstele, gif he eft cuma stermelda, secge an andweardne; gecænne hine, gif he mæge: haebbe pare freora rim æwdamanna 7 ænne mid in ape, æghwilt man æt pam tune pe he tohyre; gif he pæt ne mæge, gelde swa he gono háge.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn einer Freier einen Menschen wegstiehlt, wenn (dann) dieser zurück (in die Heimath) kommt, (als) Bestrafungsanzeiger, (so) klage (letzterer) gegen jenen persönlich; (der Menschendieb) reinige sich (von dieser Klage), wenn er kann: er habe solcher Freier eine Anzahl (als) Eidesmänner und (zwar) einen mit im Eide, jeglichen (Eides)männ aus dem Ortsbezirk, welchem er selbst zugehört; wenn er das (Eidleisten) sofern er (dazu) genug besitzt.” szerk. Liebermann 9. pp.

nek legyen az esküben néhány választott szabad esküsegítője¹⁹ és egy a falujából való legyen; ha erre nem képes, fizessen annyit, amennyire képes.”²⁰

Teljesen más szemszögből jön szóba a rabszolganak való eladás Wihtradesnél, Kent uralkodójánál, aki egy szokatlan szabályt rögzít törvényében. Ha egy szabad emberre rábizonyul az erőszakos tolvajlás, azaz a rablás cselekménye, akkor a király az alábbi lehetőségek közül választ büntetést számára: megölik, vagy eladják a tengeren túlra – tehát a kontinensre – rabszolganak, vagy pedig vérdíj (*Wergeld*) megfizetésére kötelezik.²¹ Itt tehát az idegenbe való eladás szankcióként jelenik meg. Az, hogy az idegenbe való eladást a vérdíjfizetés és a halálbüntetés alternatívájaként kínálja fel a törvény, azt mutatja, milyen súlyos büntetésnek számított ez a korabeli Kentben. Kétségesnek tűnik azonban, hogy a büntetésből történő rabszolganak való eladás olyan gyakran fordult volna elő, hogy ez a rabszolgakereskedelem intenzitását befolyásolta volna. Tekintettel arra, hogy a büntetés kiválasztásának joga a királyt illette meg, inkább a vérdíjfizetést választotta leggyakrabban, hiszen valószínűleg magasabb vérdíjat szabtak ki a rablókra, mint amennyit a rabló rabszolganak való eladásából szerezhettek volna. Feltételezem, csak azokat a bűnözőket adták el a tengeren túlra, akik olyan szegények voltak, hogy nem tudták volna kifizetni a *Wergeldet*. E körbe tartozik Ine, Wessex királyának azon rendelkezése is, amely szerint sem a szolgákat, sem a szabadokat nem szabad a tengeren túlra eladni, még akkor sem, ha az valamilyen bűncselekményt követett el, az eladás helyett – 60 Schilling – vérdíjat fizetethet csak vele.²² Törvényének következő passzusában pedig lehe-

¹⁹ Az esküsegítő személy együtt tesz esküt azzal, akinek segítségére sietett. Az esküben foglalt kötelezettségeket és felelősséget tehát együtt vállalják. Ez azt jelenti, hogy az esküsegítő a tanú és a kezes szerepét is betöltötte. *Korai angolszász törvények I.*, 11. p.

²⁰ *Korai angolszász törvények I.*, 10. pp.

²¹ Wihraed 26.: „*Gif man frigne man æt hæbbendre handa gefo, panne wealde se cyning dreora anes: odde hine man cwelle oppe ofer sæ selle oppe hine his wergelde alese.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn man einen freien Mann bei handhaften (Diebstahl) fängt, dann bestimme der König von dreien eines: entweder tödte man ihn, oder verkaufe ihn über See oder löse ihn aus durch dessen Wergeld.” szerk. Liebermann 14. p.; vö. Brunner, H. – Schwerin, Cl. von: *Deutsche Rechtsgeschichte 2*, Leipzig 1928, 831. p.

²² Ine 11.: „*Gif hwa his agenne geleod bebyegge, deowne odde frigne, deah he scyldig sie, ofer sæ, forgielde hine his were.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn jemand innerhalb der Grenzen unseres Reiches Raub und gewaltsame Wegnahme verübt, gebe er den Raub zurück und zahle (dem König) 60 Schill. zur Strafe.“ szerk. Liebermann 95. p.

tőséget ad arra, hogy a rabló megválthassa a halálbüntetést, természetesen vérdíj fizetése ellenében.²³

A szigetre érkező idegenek helyzetének bizonytalansága és a idegenektől való félelem, velük szembeni bizalmatlanság – az adott kor társadalmi viszonyait tekintve – nem szorul különösebb magyarázatra. Az angolszászok jogában a kapcsolódó szabályok számából egyrészt arra következtethetünk, hogy az angolszászokat vissza kívánták tartani az idegenekkel kötött ügyletektől, másrészt viszont azt a törekvésüket is megmutatják, hogy az idegenek „vendégként” való kezelésével a jól szabályozott eljárásokban biztonságosabban meg lehetett oldani az esetlegesen felmerülő konfliktusokat. Éppen ezen utóbbi esetekben kaptak szerepet a kereskedők, akiket előfordult, hogy idegeneknek neveztek.

B) Az *Anefang* eljárás

A tengeren túlra történő rabszolga-eladás tilalma azonban nem érintette a szigeten belüli rabszolga-kereskedelmet. Az Ine-féle *Anefang* szabályok a szolgák adásvételi szerződéseiből indulnak ki. Ine úgy rendelkezik, hogy ha valaki a tőle elrabolt rabszolgát másnál megtalálja, és *Anefang* eljárást kezdeményez, és a bepanaszolt birtokos azért nem tudja igazolni jogos vásárlását, mert a rabszolga eladója időközben meghalt, akkor ez a személy vigye el a rabszolgát az eladó sírjához, és ott tegyen esküt arra, hogy büntetést (60 *hident*) fog fizetni, ha nem attól a személytől vette a szolgát. Más ingóság esetén is ugyanígy kellett eljárni. Ha később kiderült, hogy a beperelt személy hamisan esküdött, nemcsak a pénzbüntetést kellett megfizetnie, de a rabszolgát is vissza kellett adni az eljárást kezdeményező tulajdonosnak.²⁴ Ahogyan korábban említettem, az árucseré és a

²³ Ine 12.: „*Gif deof sie gefongen, swelte he deade, odde his lif be his were man aliese.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn ein Dieb (handhaft) gefangen wird, erleide er den Tod. Oder man löse sein Leben durch sein Wergeld aus.“ szerk. Liebermann 95. p.

²⁴ Ine 53.: „*Gif mon forstolenne man befo æt oprum, 7 sie sio hand odcwolen, sio hine sealde pam men pe hine mon ætbefeng, tieme ponne pone mon to pæs deadan byrgelse, swa oder fioh swa hit sie, 7 cyde on pam ade be LX hida, pæt wite afylled mid py ade, agife pam agendfrio pone monnan.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn man einen gestohlenen Sklaven bei einem anderen im *Anefang* fasst, und diejenige (Gewährs) hand verstorben ist, welche ihn jenem (anderen) Manne verkauft hatte, bei welchem man ihn gefasst hat, so ziehe (der verklagte Besitzer im Gewährszuge) dann den Sklaven zum Grabe des toden (=Verkäufers) – ebenso wie andere Fahrhabe, was es (nun) sei – und beweiße kraft des Eides in Höhe von 60 Hiden, dass ihn jene todt(e) (Gewährs)hand ihm verkauft habe; alsdann hat er (zwar) das Strafgeld durch diesen Eid

kereskedelem szempontjából az *Anefang* eljárásra vonatkozó rendelkezések kapnak fontos szerepet.²⁵

A kontinentális germán jogokhoz – különösen a frank népek szokásjogi gyűjteményeihez – képest Hlothære és Eadric törvényében egy egészen szokatlan rendelkezést találunk az *Anefang*ról.²⁶ Azt az esetet szabályozza, amikor a meglopott személy másnál találja meg dolgát, és azt visszaköveteli.²⁷ Az érintett – akinél a dolgot megtalálták – a király elé hívhatja jogelődjét, akitől ő maga a dolgot szerezte, hogy igazolja szerzése jogosságát. Ha nem sikerül előkerítenie biztosító emberét, veszni kell, hogy hagyja a dolgot, tehát oda kell adnia annak, aki benyújtotta rá igényét, akitől azt korábban ellopták. Ezek szerint a dolog kiszolgáltatásának kötelezettsége a lopás büntetésének felel meg. Ez ellen szól viszont az, hogy sem arra nem találunk utalást, hogy az „utolsó láncszemet” tolvajként kezelnék, sem arra, hogy a dolog visszaadását büntetésként jelölnék meg. Alapvetően ez a szabály leginkább a longobárd uralkodó, Rothari azon

---

niedergeschlagen, gebe (aber) den Sklaven an dessen Eigenthümer zurück.” szerk. Liebermann 112. pp.

²⁵ Az *Anefang*-eljárásról részletesen lásd dolgozatom IV. fejezetét. Vö. Pollock, F. – Maitland, F. W.: *The History of English Law before the time of Edward I*, 2, Cambridge 1968, 110. pp. Bethmann – Hollweg, A. von: *Der germanisch-romanische Civilprozess im Mittelalter I*, Bonn 1868. 479. pp., Brunner – Schwerin: *DRG* 2, 645. pp.; Heusler, A.: *Institutionen des deutschen Privatrechts 1–2.*, Leipzig 1886. 215. pp.; Conrad, H.: *Deutsche Rechtsgeschichte I.*, Karlsruhe 1962, 149. pp.; Werkmüller, D.: Art.: *Anefang*, in: *HRG* 1, 159-160. h. Scherner, O.: *Anefang*, in: *Lexikon des Mittelalters* 1, 615. p.; Müller-Volbeh, J.: *Anefang*, in: *RGA* 1, 280. pp.

²⁶ Az angolszászoknál és a frankoknál felbukkanó *Anefang* eljárásokat hasonlítja össze tanulmányában Schultze. Schultze, A.: *Die Bedeutung des Zuges auf den Gewähren im Anefangsverfahren*, [Festschrift Otto Gierke zum 70. Geburtstag II.] Weimar 1911, 764. pp.

²⁷ Hlothære és Eadric 7.: „*Gif man oprum mæn feoh forstele, 7 se agend hit eft ætfó, geteme to cynges sele, gif he mæge, 7 pone ætgebrenge pe him sealde; gif he pæt ne mæge, læ án, 7 fo se agend tó.*” Ugyanez Liebermann fordításában: „Wenn einer einem andern Manne (bewegliches) Gut stiehlt, und es späterhin dieser Eigenthümer (im Anefang) fasst, (so) ziehe (der verklagte Besitzer) die Gewähr zur Königshalle, wenn er kann, indem er denjenigen herbeibringt, welcher es ihm verkauft hat; wenn er das nicht kann, lasse er (es) los und greife der Eigenthümer zu.“ szerk. Liebermann 10. p. Tehát „Ha valaki más ingó dolgát ellopja, és később ennek tulajdonosa *Anefang*ban arra igényt formál, akkor a beperelt birtokos hívja a király elé jogelődjét, ha tudja, és azok is hozzáék elő azokat, akiktől a dolgot vették; ha valaki ezt nem tudja teljesíteni, el kell engednie a dolgot és annak tulajdonosa visszakapja azt.” szerk. Liebermann 10. p.

rendelkezésével mutat hasonlatosságot, amelyben egy lovat a tulajdonos tudta nélkül szerez meg valaki. Ha egy ló vevője ugyanis – akitől a ló állítólagos tulajdonosa az állat visszaadását követeli, – nem tudta megnevezni azt, akitől ő a lovat vette, lótolvajnak tekintették. Ezt elkerülhette, ha megesküdött, hogy a lovat nem lopta, továbbá esküt tett arra is, hogy a ló eladójának személyét a jövőben sem titkolja el. Az állítólagos tulajdonos ezután magához vehette a lovat, de kilencszeresen kellett annak értékét megtérítenie, ha valaki később *auctorként* be tudja bizonyítani a lóra vonatkozó erősebb jogosítottságát, mellyel egyben tisztázza a vevőt a lopás vádjá alól.²⁸

Visszatérve a kenti szabályra, azt állapíthatjuk meg, hogy az adásvétel kapcsán semmilyen olyan körülményről nem esik szó, amely más ügyletekhez képest privilegizált helyzetbe hozná az adásvételt, és ezáltal a törvényekben különleges hangsúlyt kapna. A dolog megszerzője kell, hogy viselje annak kockázatát, hogy elveszítheti a dolgot, ha arról később bebizonyosodik, hogy lopott, és nem tudja előkeríteni a dolog eladóját, annak érdekében, hogy jogos szerzése igazolást nyerjen.

Hlothaere és Eadric törvényének imént elemzett 7. cikkelye az alábbi rendelkezésekkel fejeződik be, annak ellenére, hogy nem közvetlenül követik az *Anefang*-szabályt:

„16. Ha egy kenti Londonban valamilyen ingó dolgot vásárol, az ügyletnek két vagy három büntetlen szabad ember, vagy a város királyi helytartója²⁹ legyen a tanúja.³⁰

---

²⁸ Edictum Rothari 232.: „*De caballo comparato. Si quis caballum emerit et auctorem ignoraverit, et venerit certus homo, qui ipsum caballum suum dicat, tunc ille qui emit, si ut diximus auctorem non habuerit, nec scit de quo comparassit: praebeat sacramentum emptor, quia nec fur sit, nec collega furoni, nisi simpliciter cum praetium suum comparassit; et insuper addat in ipsum sacramentum: si quoquo tempore auctorem invenerit, non negare. Tunc post praestitum sacramentum reddat caballum, et sit sibi contemnus. Ille autem, qui se proprio domino dicit esse, sub tali titulo eum tollat, ut si cognitum fuerit, quod malo ordine vindicassit, et alter certus auctor venerit, qui suum ficerit, ipse caballus sibi nonus ei reddatur.*” in: *Leges Langobardorum*, in: MGH LL 4, szerk. Bluhme, F., Hannover 1868. (1984) 58. p.

²⁹ Ezt a személyt városparancsnokként is megtalálni: *Korai angolszász törvények I.*, 12. p.

³⁰ Hlothaere és Eadric 16.: „*Gif Cantawara ænig in Lundenwic feoh gebycge, hæbbe him ponne twegen odde dreo unfacne ceorlas to gewitnesse oppe cyninges wicgerefan.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn einer der Kenter in London Fahrhabe kauft, dann nehme er sich zwei oder drei unbescholtene Gemeinfreie oder des Königs Stadtvogt zum Zeugnis.” szerk. Liebermann 11. p.

16, 1. *Ha valaki azt a dolgot valakinél Kentben leli meg és ott indít Anefangot érte, a perbe fogott vevő hívja a királyi csarnokba saját jogelődjét, akitől ő maga a dolgot vette, ha ismeri azt és be tudja vonni az eljárásba.*³¹

16, 2. *Ha a beperelt ezt nem tudja teljesíteni, menjen az oltár elé egyik ügyleti tanújával vagy a királyi helytartóval (mint esküsegédjével) együtt, és nyilatkozzon arról, hogy az adott ingóságot leplezetlenül, nyilvános vétel útján az adott városban szerezte meg; és a dolgot perlő ez esetben visszaadja neki annak vételárát.*³²

16, 3. *Ha viszont a perbe fogott nem tudja letenni ezt a tisztító esküt, el kell engednie a dolgot, és a tulajdonos megragadhatja azt.*³³

Ezen forrás mind a köztörténet, mind pedig a gazdaságtörténet szempontjából különös jelentőséggel bír. A szöveg alapján arra következtethetünk, hogy akkoriban London Kenthez tartozott, sőt magának Londonnak különleges szerep jutott kereskedelmi szempontból. Az itt tartott nagy vásárok miatt a város királyi privilégiumot kapott, hiszen – ahogyan a fent idézett törvényszöveg mutatja, – az itt megkötött adásvételi ügyleteknek különös kötőerőt tulajdonítottak. A királyi helytartó (városparancsnok vagy *cyninges wicgerefa*) nyilvánvalóan a királyi hatalmat képviselte Londonban, aki a szerződések megkötésénél való közreműködésen kívül minden piaci eseményre befolyást gyakorolhatott. SIEMS szerint a VII. század végi Londonban a kereskedelem igen szoros kapcsolatban állt a királyi hatalommal, de nem pusztán királyi befolyás, hanem királyi véde-

³¹ Hlothaere és Eadric 16, 1.: „*Gif hit man eft æt pam mæn in Cænt ætfo, ponne tæne he to cyngæs sele to pam mæn de him sealde, gif he pane wite 7 æt pam teame gebrengen mæge.*” Wenn jemand sie nachher bei jenem Manne in Kent (im Anefang) fasst, dann ziehe dieser (verklagte Käufer die Gewähr) zu (jener) Stadt in Königshalle auf den (Gewährs)mann, der (sie) ihm verkauft hat, wenn er (nähmlich) denselben kennt und zu dem Gewährzugsprocesse herbeibringen kann.” szerk. Liebermann 11. p.

³² Hlothaere és Eadric 16, 2.: „*Gif he pæt mæge, gepyke danne in wiofode mid his gewitena anum oppe mid cyninges cupan ceape in wic gebohte; 7 him man panne his weord agefe.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn er (der Verklagte) das nicht kann, dann erkläre er am Altar mit einem seiner Teugen oder mit des Königs Stadtvogte (als seinem Eideshelfer), dass er jene Fahrhabe unverhohlen durch seinen offenkundigen Kauf in (dieser) Stadt kaufte; und jener (Kläger) gebe ihm dann deren Preis zurück.” szerk. Liebermann 11. p.

³³ Hlothaere és Eadric 16, 3.: „*Gif he panne pæt ne mæge gecypan mid rihtre canne, læte panne án, 7 se agend tofo.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn er (der Verklagte) aber das nicht mit gesetzlichem Reinigungseide erklären kann, dann lasse er (sie) los und der Eigenthümer (Kläger) greife zu.” szerk. Liebermann 11. p.

lem alatt is állt, és okkal feltételezhetjük, hogy ezzel a király saját gazdasági érdekeit is biztosítani kívánta.

Tartalmi szempontból e fenti szabályokat különböző szempontok szerint kell megvizsgálnunk. Rögtön az elején utalást találunk arra, hogy hogyan is kell lebonyolítani az ügyleteket: három tanú vagy a király helytartója jelenlétében, tehát leplezetlenül és nyilvánosan, hogy a csalárdságnak még a gyanúja se mérülhessen fel. Itt ugyanazokról a követelményekről van szó, mint amelyeket Liutprandnál láttunk 726-ból származó törvényében: aki piacon vett lovat, azt két vagy három ember előtt kellett tennie. Ha később valaki követelte a lovat, szükség esetén a tanúk segítségével megelőzhetette a tolvajlás gyanújakor felmerülő, esküvel történő bizonyítást. Ha a vevőnek azonban nem voltak tanúi, és csak arra hivatkozott, hogy egy franktól vagy egy ismeretlenlőtől vette a lovat, akkor a vevőt terhelte a büntetőpénz megfizetése.³⁴ Nem valószínű, hogy a hasonlóság annak lenne köszönhető, hogy valamiféle kapcsolatba került volna egymással a longobárd és az angolszász szöveg, ugyanis az említett követelmények elemi jelentőségűek minden piac rendfenntartása érdekében, ezért az említett szabályokat egymástól függetlenül rögzítették az uralkodók. Ezen követelmények be nem tartásának következményeit külön egyik törvény sem részletezi, pusztán arról esik szó, hogy milyen hátrányok érhetik az illetőt egy esetleges eljárásban, Liutprandnál pedig – ellentétben az angolszász szabályozással – még tolvajként is kezelik azt, aki utolsó láncszemként marad az eljárás végén.

Az adásvételi ügyletek nyilvánosságát és a tanúk alkalmazását előíró kenti szabályozás három részre bontható. Ha a Londonban megszerzett árut később Kentben felismerik, és ott indul el az *Anefang* eljárás, a dolgot Londonban megszerző beperelt személy a londoni királyi udvarba kell, hogy hívja jogelődjét, amely nem meglepő, hiszen az ügyletet Londonban kötötték meg. Ezzel szemben azon eset kezelése lehet szokatlan, amikor a beperelt nem tudja Londonba „cibálni” biztosító emberét. Még ekkor sincs semmi veszve, mert ő maga és tanúi vagy az ügyletkötésnél jelen lévő királyi helytartó esküt tehetnek arra, hogy az árut nyilvánosan vásárolta meg annak idején. Ez esetben a dologra igényt bejelentő ki kell, hogy fizesse a vételárat annak érdekében, hogy vissza-

---

³⁴ Liutprand 79.: „*De eo homine, qui cavallo in mercato conparare voluerit, ut ante duos aut tres homines eum emere deveat, nam non segrete, et si aliquis postea ipsum cavallum cognoverit, habeat tesimonia, in cuius presentia conparavit et ei postea furti calomnia non fiat. Et si ad ipsos testes non credederit, qui furtum querit, firment ipsi testes per sacramentum, excepto si tales homenis fuerent, quibus rex aut iudex sine sacramento credere possit. Et si homenis non habuerit, in quorum presentia conparavit, nisi simpliciter dixerit: „quod conparavi de Franco aut nescio de qualem hominem”, conponat ipsum cavallum pro furtum”* szerk. Bluhme 139. p.

kaphassa dolgát. Bár ez nincs kimondva a törvényben, de ha nem akarja visszaadni, nem kell azt kifizetnie. A Londonban, tanúk előtt megkötött adásvételi szerződések privilegizáltságát (Hlothaere és Eadric törvényének 16-16, 3. pontjai) az alábbiak szerint lehet összehasonlítani ugyanezen törvény 7. pontjával. A 7. pont szerint az, aki nem tudja jogelődjét bevonni az eljárásba, vissza kell, hogy adja azt az eljárást megindító jogosítottnak. Ezzel szemben, a 16, 2. pont alapján a dolgot londoni piacon megszerző kihasználhatja a megváltás jogának lehetőségét, tehát csak akkor kell kiadnia a dolgot, ha a jogosított kifizeti neki annak vételárát. A londoni vételre vonatkozó szabály szerint (16, 3. pont) csak akkor kell ellenérték nélkül kiadnia az árut az arra jogosultnak, ha nem tud arra esküt tenni, hogy azt nyilvánosan, tanúk előtt szerezte. E szabály ezen harmadik része tehát megismétli a 7. pontban foglaltakat, de itt sem esik szó arról, hogy a dolog megszerzőjét ez esetben tolvajként kezelnék, vagy büntetést szabnának ki rá.

C) London piacának privilegizálása

A szabályozás megítélésekor azt is értékelnünk kell, hogy e rendelkezések csak a Londonban tető alá hozott adásvételi ügyletekre vonatkoznak, Kent semmilyen más részében kötött vételre nem alkalmazhatóak. Itt tehát egy olyan törvényben rögzített intézkedésről van szó, amelynek célja a londoni piac támogatása, tehát azon piac helyzetének megszilárdítása, amellyel a kenti uralkodó a *wicgerefa* által közelebbi kapcsolatban állt. A privilegium az itt megkötött adásvételi ügyletek érvényességének megerősítésében áll, különösen mindazon esetekben, amikor a dolog vevője nem tudja felkutatni jogelődjét. Ennek a szabálynak az idegenekkel való kereskedés, pontosabban az idegenektől való vásárlás körében van döntő jelentősége, itt nagyobb annak a kockázata, hogy az idegen származású eladót nehezebb megtalálni, illetve rávenni a királyi helytartó udvarában való megjelenésre.³⁵ Éppen ez motiválhatta a jogalkotót abban, hogy rendelkezéseivel elősegítse a kereskedelem, különösen a távolsági kereskedelem fellendülését. Alappal bízhattak abban ugyanis, hogy a királyi helytartó tevékenysége mellett a londoni vásártéren megkötött vételi szerződések nagyobb biztonságot jelentettek a vevők számára, ezzel pedig üzleti kockázatukat a minimumra tudták csökkenteni. Végül esetben ugyanis, – ha az *Anefangot* indító jogosult hajlandó erre – csak az áru árának megfizetése ellenében kaphatja vissza az eljárás alá vont vevőtől a dolgot. A tanúk vagy a királyi helytartó előtt adásvételi szerződést kötő

³⁵ Feenstra, R.: Zum Ursprung des Lösungsrechtes beim Kauf gestohlener Sachen auf dem Markte, besonders nach einigen spanischen und südfranzösischen Quellen [Festschrift für Guido Kisch zum 60. Geburtstag] Stuttgart 1955, 243. p.

vevő tehát – ha másban nem is, de – a megváltási jog törvényi lehetőségében még bízhatott.

Felvetődhet a kérdés, vajon a Hlothaere és Eadric törvényében megjelenő új gondolat a kereskedők gyakorlatából eredeztethető, vagy legalább közvetve tőlük származik-e? Erről azonban nem szól a törvény szövege. De még ha a kereskedők törekvése vagy közvetítése nyomán foglalták volna ezt törvénybe, akkor is egy lényeges változtatásnak számítana az angolszász árucsereszabályozása körében. A ránk maradt szabályok egyébként nem a kereskedők közötti kereskedelmi szokásokról szólnak, hanem a magánszemélyek, mint „fogyasztók” által megvett áruk eladásáról. Ezen nézőpont még hangsúlyosabban megmutatkozik abban, hogy nem csak a londoni piacokon felmerülő vitákat tárgyalják ezek a szabályok, hanem azokat az eseteket is, amikor valahol Kentben *Anefang* eljárás alá vonnak egy dolgot, hogy tulajdonosa visszakaphassa azt attól a vevőtől, aki – esetleg gyanútlanul – egy idegentől vette meg. Minden esetre ez azt jelenti, hogy a kereskedelmi szokások elismerése és elősegítése is megvalósult ezekkel a részletszabályokkal. Hogy itt egy kívülről érkező jogelv hatásáról van-e szó, vagy sem, nehezen ítélni meg, minden esetre feltűnő, hogy a kenti királyok a kereskedelem privilegizálására törekedtek. Hasonló törekvést tapasztalunk Wessexben is, ahol Ine király korábbi – a kentieket megelőző – törvényei mutatják ezt.

D) A kereskedők ügyleteiről

A tanúk előtti, tehát a nyilvánosság bevonásával megkötött adásvétel kapcsán Ine azt követeli meg a kereskedőktől, hogy kerüljék a lopott áruval való kereskedelmet.³⁶

„*Ine 25, 1. Ha valaki Anefang eljárásban a lopott dolgát egy kereskedőnél találja meg és az a dolgot nem szavahihető tanúk előtt vette, esküt kell arra tennie, hogy megfizeti a büntetést, ha bebizonyosodik, hogy tudott a dolog lopott voltáról vagy ő maga volt a tolvaj; ha nem tesz esküt, 36 schilling büntetést kell fizetnie.*”

A törvény szövegéből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kereskedőket kedvezőbb helyzetbe hozza az „átlagembernél”, hiszen megadja nekik a lehetőséget, hogy tisztító esküt tegyenek, illetve azt, hogy egy viszonylag ala-

³⁶ Ine 25, 1.: „*Gif diefefioh mon æt ciepan befo, 7 he hit næbbe beforan godum weotum geceapod, gecyde hit be wite, pæt he ne gewita ne gestala nære, odde gielde ti wite VI 7 XXX scill.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn man Diebstahlgut beim Kaufmann im Anefang fasst, und dieser es nicht vor guten Zeugen gekauft hat, so beschwöre er (durch Eid) in Höhe des Strafgeldes, dass er weder Mitwisser noch Stehler war, oder er zahle 36 Schill.” szerk. Liebermann, 101. p.

csony, 36 schillinges büntetés megfizetésével „megússzák“, hiszen a lopásért fizetendő büntetés jóval magasabb, 60 schilling volt.³⁷

A már részletezett Hlothaere és Eadric törvényének 16. pontjával összehasonlítva a szabályok megfogalmazásának hangsúlyozásában szembevetendő a különbség. Hlothaere-nél és Eadricnél az *Anefang* eljárásról szól a szabály, emellett a vétel érvényében való fennmaradásáról, a megváltási jogról, azaz az ellopott áru jogosítottnak való visszaadása van meghatározva. A tolvaj ellen folytatandó eljárásról és büntetéséről nem esik szó. Ezzel ellentétben Ine szabálya éppen a lopás megbüntetését teszi tárgyává, viszont semmit sem ír a magáról a lopott árurol, és az a kérdés is nyitva marad, hogy a lopott áru eladásában érintett kereskedő – ahogyan azt a törvény előírja – ha tanúk előtt tett arra szert, ki kell-e adnia a dolgot a jogosítottnak, megtarthatja azt, vagy belép a megváltási jog lehetősége. Ine tehát a lopást, csak mint bűncselekményt tartja szem előtt. Ugyanez volt érvényes valószínűleg a tanúk előtt bonyolított lopott dolgot érintő ügyletkötésre is, és tekintettel arra, hogy ez az esetkör része az előbbi „tolvajlásnak“, nem látja indokoltnak részletesen szabályozni, önálló tényállásként kezelni.

Újabb vizsgálódási pontot jelenthet az egyes törvények hatályának összehasonlítása. Ha Hlothaere és Eadric Londont mint kereskedővárost célozta meg a távolsági kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének helyeként, akkor Ine a „belföldi“ kereskedelmet igyekezett szabályozni, tehát azokra a kereskedőkre vonatkozóan alkotott rendelkezéseket, akik az ő felségterületén hozták tető alá ügyleteiket. A belföldi kereskedelmi forgalom intenzitása feltételezi az Ine által megfogalmazott kereskedőkről való gondoskodást, azt, hogy a kereskedőket előtérbe helyezte a népe sséggel szemben. E rendelkezést nem lehet azzal magyarázni, hogy Ine pusztán a lopott áru továbbértékesítésének – egyébként teljesen sohasem elkerülhető – kockázatát kívánta volna csökkenteni, hiszen a szabály nem a kereskedelemben résztvevő minden személyre, hanem csak a kereskedőkre alkalmazható, és rájuk is csak abban az esetben, ha alattomban, tanúk nélkül kötik meg ügyleteiket. A törvényben ez esetre megállapított – a tolvajlás bünte-

³⁷ Ine 7.: „*Gif hwa stalie, swa his wif nyte his bearn, geselle LX scill. to wite.*” Uez Liebermann fordításában: Wenn einer stiehlt, vorausgesetzt, sein Weib und seine Nachkommenschaft wissen (es) nicht, so gebe er 60 Schill. zur Strafe.” Hasonlóképpen rendelkezik az Ine 10.: „*Gif hwa binnan pam gemærum ures rices reaflac 7 niednæme dó, agife he done reaflac 7 geselle LX scill. to wite.*” Ugyanez Liebermann fordításában: „Wenn jemand innerhalb der Grenzen unseres Reiches Raub und gewaltsame Wegnahme verübt, gebe er den Raub zurück und zahle (dem König) 60 Schill. zur Strafe.” szerk. Liebermann, 92. pp.

téséhez képest – alacsonyabb büntetőpénz is a kereskedők privilegizált helyzetét tükrözi.

Ine király azon törekvéseit tekintve, amelyek a kereskedőkkel és az árucserre problémáival kapcsolatosak, nem csodálkozhatunk, ha ugyanezen törvényében a ritkán tárgyalt kellékszavatosság kérdése is előfordul. Ezen rendelkezés egyedülállóságára az egyes uralkodók által kiadott törvények vonatkozó szabályainak összehasonlítása során már utaltam.³⁸ A beteg marhát 30 napon belül³⁹ vissza lehet vinni az eladóhoz, még akkor is, ha az megesküszik arra, hogy nem tudott az állat hibájáról. Azt viszont nem mondja ki a törvény, hogy ez esetben vissza kell-e adni a vételárat. Itt láthatóan nem az állat hibája, hanem ezen tény elhallgatása kerül a szabályozás középpontjába.

Aelfred király törvényeiből, amelyek a IX. század végéről származnak, csak egyetlen rendelkezést emelnék ki, – amelyet már korábban az idegenekkel kapcsolatos szabályoknál említettem – és amely a kereskedők viszonyaiba enged betekintést:

„Aelfred 34. Kereskedőknek minősülnek a továbbiakban: azok a személyek, akik önmaguktól az országba jöttek, és akiket a népgyűlésben a királyi helytartó elé kell vinni, ott pedig megállapítatik, hogy ezek száma mennyi lehet. Akiket a népgyűlés bíróságként elmarasztalt, mindazokat az embereket elé kell vinni, és ha szükséges az, hogy többen vegyenek részt kereskedelmi úton, minden alkalommal ugyanezt kell tenni, amilyen gyakran ez szükséges, a királyi helytartó elé kell vinni őket, aki a gyűléssel együtt hoz döntést ügyükben.”⁴⁰

³⁸ Ine 56.: „*Gif mon hwelcne ceap gebygd 7 he donne onfinde him hwelc unhælo on binnan XXX nihta, ponne, weorpe pone ceap to honda; odde swerie, pæt he him nan facn on nyste, pa he hine him scealde.*” Uez Liebermann fordításában: „Wenn jemand irgend welches Vieh kauft und er dann binnen 30 Nächten irgend welchen Krankheitsfehler an demselben findet, liefere er das Vieh (dem früheren Eigentümer) aus, oder (dieser) schwöre, dass er kein Fehl daran kannte, als er es ihm verkaufte.” szerk. Liebermann 114. pp.

³⁹ A rendelkezés pontosabban „30 éj elteltében“ határozza meg a határidőt.

⁴⁰ Aelfred 34.: „*Æac is ciepemonnum gereht: da men de hie up mid him læden, gebrengen beforan kyninges gerefan on folcgemote, 7 gerecce hu manige para sien, 7 hie nimen pa men mid him pe hie mægen eft to folcgemote to ryhte brengan; 7 ponne him dearf sie ma manna up mid him to habbanne on hiora fore, gecyde symle, swa oft swa him dearf sie, in gemotes gewitnesse cyninges gerefan.*” Uez Liebermann fordításában: „Ferner ist Kaufleuten bestimmt: die Leute, die sie mit sich (aufs Land) hinaufführen, sollen sie vor den Königsvogt in die Volksversammlung bringen, und (man) stelle fest, wie viele deren seien; und (zwar) sollen sie solche Leute mit sich nehmen, welche sie späterhin zur Volksversammlung vor Gericht zu stellen vermögen; und falls für sie nöthig ist, mehr Leute bei sich auf ihrer (Handels)fahrt zu haben, thue (man)

Aelfred ezen szabályából egyértelműen kiderül a kereskedőkkel szemben tanúsított bizalmatlanság és az őket körülvevő biztonsági előírások szükségessége. A kereskedőt és az általa magával hozott segédeket idegenként kezelték. Bár problémás lenne bíróság elé citálni, ezzel sikeresen megbirkóznak, mivel a lakosokat egyébként is könnyen a bíróság elé lehet vitetni. Az idegen kereskedők „embereik” csoportjában tűnnek fel. Ezen utóbbiak közt nemcsak olyan szolgák vannak, akikért uruk maguk kell, hogy felelősséget vállaljon, hanem mások is, akikre tekintettel indokolt a fenti szabályban hangsúlyozott felelősségi kérdés tárgyalása. A kereskedő „emberei” tehát önállóak, felelősségre vonhatóak, de függenek a kereskedőtől. A királyi helytartó szemszögéből tekintve tehát azáltal kell megkülönböztetni a „kereskedőket” és azok „embereit”, hogy az előbbiek látszólag ismertek és bízni lehet abban, hogy ezek csak tisztességes „embereket” hoznak magukkal, és ezeket csak szükség esetén idézik a bíróság elé. Az „emberekkel” szemben elővigyázatosságra intenek, nem ismerni őket, csak az ismert „kereskedőtől”, annak tekintélyétől és megbízhatóságától függ a megítélésük. A „kereskedő” és annak „emberei” közötti viszony tehát valamiféle stabilitást mutat, legalább egy kereskedelmi útra szól. Összességében nézve Aelfred törvénye valószínűleg azon alapszik, hogy több önjogú személy (a segédszemélyzet) egy vagy több olyan „kereskedő” vezetésével kezd közös utazási vállalkozásba, akik már jól kiismerik magukat a megcélzott területen és akikben ott megbíznak. Talán ez volt az alapja annak, hogy jóval nagyobb volt a befolyásuk és elismertségük, mint az őket körbevevő „embereiknek”, akik kereskedelmi útjaikat idegen földre tervezték.

III. Összegzés

A fentiekben csak röviden, mintegy összehasonlítóképpen igyekeztem bemutatni a korai angolszász törvények árucseréhez kapcsolódó rendelkezéseit, amely összehasonlítás azonban jól rávilágít a Brit-szigetek politikai, földrajzi és kulturális különállóságára. Ez a különbség elsősorban abban mutatkozik meg, hogy a szokásjog feljegyzésére saját népnyelvüket hívják segítségül, annak ellenére, hogy a kereskedelem a kontinensről indult ki, a kereskedők és embereik a tengerentúlról érkeztek a szigetre. A kereskedelmi tevékenység virágzását tanúsítják a rabszolga-kereskedelemre vonatkozó előírások, de mindazok a rendelkezések is, amelyek az idegenekkel való viszonyt szabályozzák, kiemelve az idegenek közül a kereskedőket. A védelmük érdekében tett törvényalkotói fáradozást, ugyanúgy,

---

jedesmal, so oft wie (es) für sie nöthig ist, (es) dem Königsvoigt unter Mitwissen der Versammlung kund.” szerk. Liebermann 69. p.

mint kötelezettségeik szemmel tartását, esetlegesen a bíróság előtti megjelenésükről való gondoskodást törvényben rögzítik, és a problémák jogszabályban való rendezése természetesen szintén a kereskedők érdekeit szolgálta, elősegítve szigetre való látogatásaik gyakoriságának növelését. A kereskedelmi tevékenység angolszász jogforrásokban való többszöri tárgyalása kifejezetten az angolszász normaalkotók igényességét tükrözi, mely törekvés a Frank Birodalom területén megjelenő jogforrásokban nem fedezhető fel az angolszászokhoz hasonlítható mértékben.

A kereskedelem privilegizálásának célzatossága az *Anefang* eljárás törvényi szabályaival összefüggésben is megmutatkozik. Hlothaere és Eadric kenti uralkodók előnyben részesítették a londoni piacot, azáltal, hogy az ottani *wicerefa* ellenőrzése alá vonta, és az ott kötött ügyleteket különleges elbírásban részesítette. Amit valaki Londonban tanúk jelenlétében vásárolt, azt tőle a jogosított csak megváltási jogának érvényesítése ellenében kaphatta vissza a vevőtől.

A kereskedők angolszász jogforrásokban való előtérbe kerülése még szignifikánsabb, ha azt vesszük, mennyire kevés azon a jogfeljegyzések terjedelme, amely ránk maradt a koraközépkori Angliából. Tekintve a relatíve kevés szabályozási tárgyat, a kereskedelem tárgyköréből eredő problémák kezelése különös jelentőséget nyer. Elsősorban az *Anefang* eljárásra vonatkozó szabályok között szembetűnőek a forgalombarát rendelkezések. Az árucserre kérdései iránti fogékonyságot nézve nem meglepő, hogy Ine törvényében az oly ritkán törvényi szabályok közé kerülő kellékszavatosságot is megtaláljuk. Mégsem kell azonban ódákat zengenünk az angolszász törvényalkotók kereskedelem iránti elhivatottságáról, hiszen – hasonlóan a kontinentális germán népjogokhoz – itt is hiányzik az adásvétel átfogó jellegű törvényi körülírása és szabályozása. Az angolszász normaalkotók érdeklődése és figyelme sokkal inkább a kereskedelem aktuális kérdései felé fordult. A már kialakult, és az országban „bejáratott” jogszokások átfogó feljegyzése a kenti királyok figyelmét is elkerülte.

Zusammenfassung

Spuren des Handels in den frühen angelsächsischen Gesetze

Dem unterschiedlichen Erscheinungsbild der kontinentalen *Leges* sollen in einem knappen Überblick die angelsächsischen Rechte gegenübergestellt werden. Der Wunsch nach einer solchen Kontrastierung ergibt sich einerseits aus der Eigenständigkeit dieser Rechte, die in ihrer volkssprachlichen Aufzeichnung deutlich hervortritt, und andererseits daraus, daß die britischen Inseln durch einen intensiven Handel mit dem merowingischen und karolingischen Frankenreich verbunden waren.

Positive Belege für eine Handelstätigkeit bieten wiederum Bestimmungen zum Sklavenhandel. Aber schon jede Regelungen, die sich mit den Verhältnissen der Fremden befassen, heben zum Teil die Kaufleute besonders ab. Das Bemühen um ihre Schutz wie auch ihre Überwachung bis hin zur Pflicht, gegebenenfalls vor Gericht zu erscheinen, sollten geordnete Verhältnisse schaffen, was auch im Interesse der Kaufleute lag. Schon darin erfährt der Handel in den angelsächsischen Rechtsquellen eine Berücksichtigung durch den Normgeber, wie sie sich in denen des fränkischen Herrschaftsbereichs nicht finden läßt.

Eine gezielte Privilegierung des Handels durch gesetzgeberische Maßnahmen ist im Zusammenhang mit Regelungen zum Anefangsverfahren auszumachen. Die kentischen Könige Hlothaere und Eadric bevorzugen den Handelsplatz London durch die Einsetzung eines dort zuständigen *wicgerefa* und durch Begünstigung der dort abgewickelten Geschäfte. Was in London vor Zeugen gekauft wurde, kann der Berechtigte nur durch Ausübung eines Lösungsrechts herausverlangen. Für das ganze Land gilt die Regelung König Ines von Wessex, die Kaufleute selbst dann bevorzugt, wenn sie mit Diebsgut angetroffen werden.

Der Hervortreten der Kaufleute in den angelsächsischen Gesetzen wird noch signifikanter, wenn man den geringen Umfang dieser Rechtsaufzeichnungen bedenkt. Angesichts der relativ wenigen Regelungsgegenstände kommt der Behandlung von Problemen aus dem Bereich des Handels besonders Gewicht zu. Hervorstechend sind die verkehrsfreundlichen Tendenzen in den Bestimmungen zum Anefang. Angesichts der Aufgeschlossenheit für Fragen des Güterausstausches verwundert es nicht, in dem Gesetz Ines eine der seltenen Regelungen zur Sachmängelhaftung zu finden. Eine grundsätzliche Erfassung des Kaufes fehlt aber ebenso wie in den kontinentalen Rechten und war wohl ebensowenig wie dort beabsichtigt. Das Interesse der angelsächsischen Normgeber finden vielmehr aktuelle Fragen des Handels. Eine umfassende Aufzeichnung der geltenden Rechtsgebräuche war auch durch die kentische Könige nicht beabsichtigt.